

F L Å D E N S

OFFICERS UNIFORMER

G E N N E M 5 0 0 Å R

Tegninger: Stig Ragnvald Stjernvik
Tekst: Hans Christian Bjerg

Et udsnit af den danske flådes officersbeklædning gennem et par århundreder vist af nogle af vore søhelte. Udkast til en illustration til Christian Winthers digt "Matrosen" (Ved Toldboden steg en Matros i Land). Matrosen møder efter at have forladt sin sidste ankerplads på agterdækket en række af flådens søhelte, der har stillet sig op bag ved Christian IV. Blandt andet ses fra venstre Willemoes, Niels Juel, Cort Adeler, Hertuf Trolle, Peder Skram, Bisp Absalon og Tordenskiold. Kultegning af Otto Bache.

FLÅDERNES UNIFORMERING GENNEM TIDERNE

Ordet "uniform" kommer fra latin og betyder ensartet. Betegnelsen er blevet anvendt primært om soldater og militære styrkers ensartede beklædning. Det uniformsbegreb, vi bruger i dag, skyldes en udvikling inden for de sidste 400-500 år. Det har gennem denne periode tjent flere forskellige formål. Afgørende har været under kamp at kunne skelne ven fra fjende samtidig med, at det har skullet skabe et tilhørsforhold mellem de militære styrker, som formodes at understøtte den fælles kampånd. Den udleverede ensartede beklædning sikrede også soldater ordentligt tøj og var således en del af solden, aflønningen. Endelig har det også gennem distinktioner skullet skabe en hierarkibaseret og funktionel indre struktur. I nyere tid, hvor der er søgt etableret aftaler om begrænsninger i krigsførelsen bl.a. ud fra humanitære grunde, har uniformen været en væsentlig indikation til at fastslå, hvem der egentlig deltog i kamphandlinger, og som derfor er underkastet disse regler. Man skelner her mellem uniformerede personer som *combattanter* og civile personer som *non-combattanter*.

Uniformer, som vi redegør for her, kendes først fra slutningen af 1600-tallet. Før dette anvendte man særlige kendetegn for at kunne skelne mellem ven og fjende. F.eks. hedder det i Frederik IIs krigsartikler fra 1563, at "enhver [i Kongens hær] skulle have et tegn på sin hat, sine klæder eller over sit harnisk i form af et rødt eller gult bind eller felttegn". I forbindelse med konkrete kamphandlinger kunne det være nødvendigt, især hvis der var indblandet styrker fra forskellige lande på samme side, midlertidigt at beordre et bestemt felttegn eller en særlig dusk i hatten for under kampen at kunne skelne ven fra fjende. Ofte var det nødvendigt at beordre nye kendetegn ved nye kamphandlinger. Dette semi-uniformiserede system eksisterede således under Trediveårskrigen 1618-48.

I slutningen af 1600-tallet begyndte man flere steder især efter fransk forbillede at uniformere særlige kongelige garderkorps, og efterhånden bredte dette sig rundt om i Europa op mod 1700-tallet.

Mens det for hærstyrker er indlysende, at man må have et system, der markerer ven/fjende-forholdet, fordi styrkerne ofte engagerer hinanden på tæt hold, så er dette ikke indlysende, når man taler

om udviklingerne inden for flåderne. I løbet af 1500-tallet medførte den sømilitære udvikling, at der ikke længere var tale om skibsbesætninger, der kæmpede mod hinanden, men om artillerikampe mellem bemandede krigsskibe. Der var derfor ikke i samme grad behov for at bære tegn eller uniforme markeringer, der viste tilhørsfoldet. Det gjaldt om at nedkæmpe det fjendtlige skib, uanset hvilken beklædning besætningen på dette havde! Derfor fremkommer uniformeringen af flådernes officerer og mandskab på et senere tidspunkt end inden for hærstyrker, hvor denne udvikling for alvor tager fart i 1700-tallet.

Der var dog tydeligvis et behov for en hierarkisk markering, og derfor ser man, at det først er søofficererne, der bliver uniformerede. Egentlige reglementer vedrørende uniformering af mandskaberne kommer således først i midten af 1800-tallet. Der er dog eksempler på, at enkelte flådeførere eller skibschefer for egen regning har fået udført særlige uniformer til deres chalup-roere. Et andet eksempel er, at skibscheferne i den samme eskadre anskaffede en ensartet beklædning.

Den engelske flåde, *Royal Navy*, der fra 1700-tallet blev verdens største orlogsflåde, kom i høj grad til at præge den sømilitære uniformsudvikling helt frem til vore dage.

Udviklingen af den sømilitære uniformering i Danmark følger nogenlunde den internationale, dvs. den engelske udvikling. I begyndelsen af 1700-tallet blev søkadetterne uniformerede, og i 1722 blev den første søofficersuniform indført i den dansk-norske flåde. I begyndelsen af 1800-tallet blev distinktioneringen af søofficerer indført efter engelsk forbillede. Mandskaberne havde på dette tidspunkt i praksis et vist uniformt præg, idet der fra Flådens side blev udleveret ensartede beklædningsgenstande til det menige personel. Men et egentligt uniformsreglement for denne kategori kom først så sent som i 1867.

Gennem nedslag i de af Flåden anvendte uniformer gennem 500 år er det tanken her at give et indtryk af uniformeringens udvikling i den dansk-norske og senere danske flåde frem til i dag.

Da orlogsflåden blev permanent i begyndelsen af 1500-tallet, var der ikke nogen ensartethed i beklædningen. Entring af et fjendtligt skib kunne dog stadig forekomme, og derfor blev der anvendt en beklædning, som man kendte fra krigen til lands. En officer fra et af flådens skibe under den nordiske syvårskrig 1563-70 kan have set sådan ud.

I slutningen af 1600-tallet og ind i 1700-tallet kunne en søofficer i den dansk-norske flåde have set sådan ud. De enkelte officerer måtte selv bekoste deres mundering. Der var ikke specielle uniformer for søofficerer under den store nordiske krig 1709-20, hvor Peter Tordenskiold gjorde tjeneste, men han kan have båret en mundering, der ligner denne.

I 1701 blev Søe-Cadet-Academiet oprettet som en af de første søofficersskoler i verden. Søkadetterne blev etableret som et særligt kompagni og fik som nogle af de første i flåden et uniformsreglement. Uniformen var af gråt klæde, som det vises her.

I 1722 kom det første reglement i flåden, der regulerede beklædningen for officerer og underofficerer. Den anbefalede uniform var rød med guldknapper og skulle anskaffes af den enkelte officer. Først i 1733 blev officersuniformen gjort obligatorisk. Disse bestemmelser var gældende til 1748. Fra 1749-55 var uniformen derefter grå, men blev fra 1755 blå, som det fremgår af den viste afbildning. Samtidig indførtes epauletter for de øverste officersgrader.

Tegningen her viser en søofficer efter det reglement, der blev fastsat i 1802. I 1812 forsvandt epauletterne på den daglige uniform, men blev i første omgang erstattet af distinktioner, der viste hvilken officersgrad den pågældende havde, "da det er nyttigt og nødvendigt, at enhver charge gives en distinktion, hvorved man kan skelne den ene fra den anden", som det hedder i indstillingen til det nye reglement. De nye distinktioner blev anbragt på underarmet i form af sparrer og guldrosetter. Antallet bestemte graden. Formentlig er distinktioneringen sket på baggrund af udviklingen i Royal Navy, hvor man i slutningen af 1790 indførte distinktionering for de enkelte grader. Det skete i England dog i form af rundgående snore med et øje på den øverste snor, anbragt på underarmene.

I 1787 blev den røde undermundering ændret til hvide bukser.

Fra 1830'erne gjorde de nye dampskibe sig efterhånden gældende i de forskellige flåder. Personellet, der betjente skibenes dampmaskiner, kunne ikke arbejde i de uniformer, som hidtil var blevet anvendt i flådeme. Mere praktisk tøj måtte indføres, og dette smittede af på officersbeklædningen. Et nyt reglement i 1840 ændrede radikalt officersbeklædningen, som det fremgår af tegningen, der her vises. De militære uniformer smittede fra dette tidspunkt af på den civile mode.

I 1871 blev det første omfattende uniformsreglement for den danske flåde indført. Det omfattede alle kategorier af personel, dog ikke værnepligtige. Ved dette reglement indførtes de rundgående snore med øje, som efterhånden havde vundet udbredelse i flådeme. Fra 1880'erne fik de rundgående snore den udformning, der fremgår af denne tegning.

Omkring 1900 blev søofficerskasketten ændret i forhold til tidligere. Her ses en kaptajn i flåden omkring dette tidspunkt, iklædt kappe.

I princippet har den danske søofficersuniform igennem 1900-tallet holdt sig uændret, som det fremgår af denne tegning fra 1940. Enkelte grader har ændret betegnelse. Således blev betegnelsen orlogskaptajn indført i stedet for den hidtidige kaptajnsgrad.

Danmark indtrådte i NATO i 1949, og som følge heraf blev der gennemført en ny forsvarsordning i 1950-51. Ved denne blev distinktioneringen for admiralsgraderne ændret, ligesom der efter engelsk forbillede blev indført egeløv på kasketskyggerne. Én ranke for graderne orlogskaptajn/kommandørkaptajn/kommandør og to egeløvsranke for flotilleadmiral/kontreadmiral/viceadmiral/admiral. Siden 1909 har flådens personel om sommeren anvendt hvidt betræk til hue og kasket. Dette blev i 2018 ændret til, at der anvendes hvidt betræk hele året, som det fremgår af tegningen.

Flådens officersuniformer gennem 500 år.

Tillæg til Marineforeningen Tidsskriftet "Under Dannebrog" nr. 2 april 2020
ISSN: 0902-8307

Tegninger: Bladtegner Stig Ragnvald Stjernvik.

Tekst: Orlogshistoriker Hans Christian Bjerg.

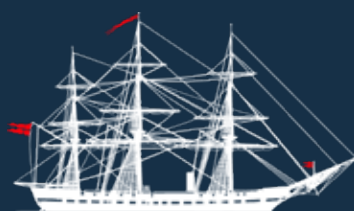
Ansvarshavende: Redaktør Leif Mortensen

Grafisk tilrettelæggelse: Daniel Tarnow, Sats & Tegn

Tryk. Clausengrafisk.

Oplag: 9.000 ex.

Udgivet med støtte fra DSI fregatten JYLLAND.

**FREGATTEN
JYLLAND**